

M. HANSON, *Taalsituatie en moedertaalonderricht in het middelbaar onderwijs in Limburg. 1830-1914*, KUL, 1984, promotor : L. Wils.

Het is een vrij ruim publiek niet onbekend dat het middelbaar onderwijs in Vlaanderen tot een stuk in deze eeuw sterk verfranst was. Door een grondig onderzoek van de vrije en officiële scholen van de provincie Limburg — die toen deel uitmaakte van het bisdom Luik — in de periode 1830-1914 heb ik getracht dit grove beeld te verfijnen. Ook inhoud en methode van het toenmalige moedertaalonderwijs werden onder de loupe genomen. Uit onze studie blijkt dat we de behandelde periode kunnen indelen in drie fazen.

#### 1. In de greep van de verfransing (1830-ca. 1870)

Na 1830 stond de moedertaal in het middelbaar onderwijs in Vlaanderen er op het eerste zicht niet zo slecht voor. De moderniseringstendens die gedragen werd door de burgerij deed de zgn. beroepsafdeling ontstaan waarin de moderne talen, en bijgevolg ook de moedertaal, een belangrijkere positie zouden bekleden. Bovendien stelden zowel de gemeentelijke als de diocesane overheid zich tolerant tot stimulerend op tegenover de verdedigers van de moedertaal in het middelbaar onderwijs. Ondanks dit niet ongunstig klimaat, werd de verfransing van de Limburgse kolleges heel snel een feit. Op Venlo en Sint-Truiden na was de voertaal van alle lessen van meetaf aan het Frans.

Buiten de lessen werd het Frans eveneens de verplichte omgangstaal. Om de hand te houden aan het gebruik ervan, bleef het 'signum' in de meeste katholieke scholen gehandhaafd tot het eind van de vorige eeuw, en soms zelfs langer. In de geschiedschrijving van de Vlaamse Beweging werd dit 'signum' herhaaldelijk als hoofdargument gebruikt om te bewijzen dat de taalsituatie in het vrij middelbaar onderwijs slechter tot veel slechter was dan die in het officiële. Dit 'bewijs' snijdt geen hout. Vooreerst zegt het alleen iets over het gebrek aan plaats voor de moedertaal in het schoolleven buiten de lessen. Bovendien wordt het 'signum' in deze redenering gebruikt in zijn door de flaminganten vertekende voorstelling van ver-

werpelijk anti-Vlaams pressiemiddel. In feite was het een uit de traditie overgeërfd middel, om leerlingen en studenten een vreemde taal te doen spreken. Het paste perfect in de toenmalige enge katoelieke schoolpedagogiek.

Zowel in als buiten de lessen won de verfransing dus veld tijdens de eerste twee decennia na 1830. Daarna wist het Frans zijn geprivilegieerde positie nog tot ongeveer 1870 te konsolideren. Hoe is dit mogelijk geweest ? Vooreerst moet hier worden vermeld dat de wet van 1850 op het middelbaar onderwijs niet tegemoet kwam aan de belangrijkste eis van de vlaamsgezinden, nl. dat in de Vlaamse provincies tenminste de Germaanse talen in het Nederlands zouden worden aangeleerd. Zij heeft bijgevolg het Nederlands als voertaal voor jaren de pas afgesneden. Maar niet alleen de wetgever hield vast aan de suprematie van het Frans als onderwijstaal. De kerk deed dat eveneens. De bekommernis van de kerkelijke leiders voor de volkstaal was weliswaar reëel, maar totaal ondergeschikt aan de prioritaire zorg om van het Frans de natuurlijke omgangstaal te maken van de toekomstige geestelijke en politieke leidinggevende groep in Vlaanderen.

Als vak wist het Nederlands zich na 1830 behoorlijk te handhaven. De wet van 1850 zorgde er bovendien voor dat het van dan af ook voorgeschreven studieprogramma's kreeg. Deze werden in het vrije onderwijs selektief nagevolgd. Begrijpelijk als men weet dat het hier, behalve in het bisdom Brugge, nog tot de jaren tachtig zou duren vooraleer men zou toe komen aan eigen programma's.

Na 1830 werd het vak moedertaal meestal onderwezen door de klasseleraren. Vakleraren in de eigenlijke zin van het woord, waren er immers niet vóór de wet van 1883. Gelukkig waren er toen verdienstelijke autodidakten werkzaam, die hun leerlingen niet alleen kennis maar ook liefde voor de eigen taal bijbrachten. Tot die verdienstelijke 'taalleraren' van de eerste generatie na 1830 behoorde de vlaamsgezinde kerngroep van het kleinseminarie, dat tot 1843 gevestigd was in de abdij van Rolduc te Kerkrade. Deze Limburgse kerngroep werd tot hiertoe nauwelijks bestudeerd. Hij bewijst nochtans dat de Vlaamse beweging ook in Limburg meteen na 1830 in het katoelieke milieu wortel schoot, precies het tegenovergestelde dus van wat tot op heden algemeen werd aanvaard. Hij heeft er voor gezorgd dat het kleinseminarie aanvankelijk het belangrijkste steunpunt was van die beginnende beweging, o.m. via de werking van 'Utile Dulci', een vlaamsbewust letterkundig genootschap voor studenten en leerlingen van deze instelling.

## 2. Gunstige kentering tijdens het decennium 1870-1880

Zoals we daarnet hebben beschreven, kwam er al onmiddellijk na 1830 vanuit de basis een vlaamsgezinde stroming op gang tegen het schijnbaar onstuitbare verfransingsproces. Vanaf het begin van de jaren zeventig werd die tegenstroom krachtiger. In sommige kolleges begonnen de flamingantische priesters op eigen houtje bepaalde vakken te vernederlandsen, vooral moedertaal zelf en godsdienst, maar ook Duits en Engels. In de officiële instellingen begonnen eveneens meer en meer leraren Nederlands hun lessen in de moedertaal zelf te geven. In het ateneum van Hasselt ondervond Desideer Claes hierbij tegenwerking van zijn studieprefekt, maar hij zette door. Het gevolg van die trend was dat er in 1880 nauwelijks nog één Vlaams ateneum overbleef waar de leraar Nederlands bereid was ook in het Frans uitleg te geven.

De gunstige kentering in beide netten was te danken zowel aan de sterker wordende moderniseringstendens, die voor de moderne talen een serieuze plaats opeiste in het middelbaar onderwijs, als aan de groeiende invloed van de Vlaamse beweging. Het Willemsfonds en weldra ook het in 1875 opgerichte Davidsfonds speelden hierin een toonaangevende rol.

De katholieke regering kwam niet tegemoet aan de belangrijkste flamingantische eis, maar zorgde toch voor enkele tastbare verbeteringen. In 1874, toen de studieduur van de beroepsafdeling gelijk gesteld werd met die van de humaniora, bevatte het programma de richtlijn dat het vak Nederlands in de hoogste twee klassen in die taal zelf moest onderwezen worden. In 1875 werd de financiële positie van de leraren moderne talen principieel gelijkgesteld met die van de andere gediplomeerde leerkrachten.

## 3. Moeizame vernederlandsing (1883-1914)

In dit proces stond de taalwet van 1883 op het middelbaar onderwijs centraal. Het oorspronkelijke wetsontwerp werd evenwel sterk ontkracht. Trapsgewijze zouden er maar vijf vakken vernederlandsd worden. Bovendien bood de wet de mogelijkheid tot tweetaalige i.p.v. uitsluitend Nederlandstalige lessen en tot de oprichting van zgn. Franse afdelingen. Ondanks haar gebreken betekende zij de start van een langzaam, maar onomkeerbaar proces van vernederlandsing in het gehele secundair onderwijs in Vlaanderen. Inderdaad, de katholieke flaminganten hebben de wet van 1883 aangegrepen om er bij de bisschoppen op aan te dringen dat zij ook in hun onderwijsnet maximaal zou worden toegepast. Dit leidde in alle bisdommen tot

vernederlandsingsmaatregelen voor de katolieke kolleges. Voor de Limburgse trad vikaris-generaal Rutten hierbij stimulerend op.

Na jarenlange flamingantische druk en veel bisschoppelijk verzet, werd er in mei 1910 uiteindelijk een wet goedgekeurd die voor beide netten van toepassing was : de wet Franck-Segers. Zoals alle voorgaande taalwetten, was zij evenmin zonder kleerscheuren door het parlement geraakt. In vergelijking met die van 1883 had de nieuwe wet zelfs een paar negatieve ontwikkelingen tot gevolg. Een belangrijk pluspunt was evenwel dat het stelsel van feitelijke tweetaligheid voor bepaalde vakken nu vervangen was door Nederlandse eentaligheid.

Binnen beide schoolnetten verliep het proces van vernederlandsing vrij ongelijk. Aanvankelijk werd de wet over het algemeen beter toegepast in de rijksmiddelbare scholen dan in de atenea. Het onderzoek van Limburg bevestigt dit beeld. Alhoewel de wet mettertijd ook beter werd nageleefd in de atenea, werden ca. 1900 nog niet in één ervan vijf vakken uitsluitend in het Nederlands gegeven. Alhoewel de wet nog altijd niet volledig werd toegepast, werd de toestand in de atenea van Hasselt en Tongeren na de eeuwwisseling verder verbeterd, ook buiten de lessen. Daartegenover staat dat in beide instellingen Franstalige sekties werden ingericht na 1910.

Elias merkte al op dat het niet mogelijk is een duidelijk en eenvormig beeld te geven van de taaltoestanden in het katolieke net omstreeks de eeuwwisseling. Daarvoor en daarna bestond er evenmin een eenvormig beeld, maar er is ondertussen toch meer duidelijkheid verkregen. Naar de graad van vernederlandsing vond L. Gevers voor de katolieke kolleges van het aartsbisdom, drie groepen terug : een progressieve groep, een sterk verfranste groep en een middengroep. Wij hebben deze groepen ook voor Limburg teruggevonden en het is bijna zeker dat nader onderzoek ze ook voor de bisdommen Brugge en Gent aan het licht zal brengen.

De wetten van 1881 en 1883 zijn ook een belangrijke stimulans geweest tot de kwalitatieve verbetering van het moedertaalonderwijs. De onderwijsvernieuwingen in beide netten die na 1900 op gang kwamen, zouden een tweede impuls geven. Een pluspunt was o.m. het verleggen van de klemtoon van de spraakkunst naar de literatuurstudie. Op dit terrein baande de jezuiet Bauwens nieuwe wegen met zijn bloemlezingen, die hij steeds maar bleef bijwerken. Op het terrein van de moedertaalspraakunst was Vercoullie de grote vernieuwer met zijn in 1894 voor het eerst verschenen *Nederlandsche Spraakkunst*. Via vele van zijn studenten die later leraar werden, zouden zijn nieuwe taalopvattingen stilaan ingang vinden in de officiële scholen. Een zeer belangrijk winstpunt was eveneens de toenemende

aandacht voor de taalverzorging in het onderwijs, vooral vanaf de jaren tachtig.

Genoemde verbetering van het moedertaalonderwijs was last but not least ook te danken aan een nieuw type moedertaalleraren en leraren die de vernederlandste vakken met kennis van zaken in die taal onderwezen. We vinden ze bijna uitsluitend in het officieel onderwijs terug. Wetenschappelijk geschoold, probeerden zij hun onderwijs methodisch en inhoudelijk te vernieuwen. Zij stonden open voor taal en literatuur uit het Noorden en gaven de voorkeur aan het algemeen Nederlands. Uit het Limburgse katolieke onderwijs kunnen we daar alleen de namen van J. Geurts en P. Broekx tegenover stellen. Het ontbreken van een wetenschappelijk en pedagogisch-didaktische vakopleiding voor nagenoeg alle toekomstige priester-leraars was hiervan de hoofdoorzaak.

(M. HANSON)